בשלח ב

א. אין פירוש רש"י אין דער היינטיקער סדרה געפינט מען אַ דבר פלא: רש"י שטעלט זיך אַפֿ אויפן זעלבן ענין צוויי מאָל, חזר"ט איבער נאָכאַמאָל אַ טייל פון דעם פריערדיקן פירוש מיט אַלע פרטים — און אין צוגאָב צו דעם — אין צוויי פסוקים וועלכע שטייען גלייך איינער נאָכן צווייטן!

אין ענטפער אויף די תלונות פון אידן (נאָכדעם ווי „כלה הלחם"[1]) — „מי יתן מותנו גו' בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע גו'"[2] — זאָגט דער פסוק[3]: ויאמר משה ואהרן אל כל בנ"י ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונותיכם על ה' גו'.

איז רש"י מסביר[4]: „...כך אמר להם, ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה, והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חיבה בבקר שיש שהות[5] להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא[6]".

1) לשון רש"י פרשתנו טז, ב.
2) שם, ג.
3) שם, ו-ז.
4) ע"פ מכילתא עה"פ (וראה ג"כ שם פסוק ח, יב, יג). וראה יומא עה, סע"א ואילך וברש"י שם.
5) בכמה דפוסים: שעות [ובדפוס א' ליתא התיבות „בבקר שיש שהות להכינו"]. אבל בדפוס ב', רוב כת"י וכמה דפוסים לפנינו הוא כבפנים. וכן נעתק ברמב"ן פסוק ו'.
6) בכמה כת"י רש"י: בחפיסה. וראה רש"י לקמן פסוק יג-יד.

אין דעם פסוק גלייך נאָכדעם שטייט: ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע בשמוע ה' את תלונותיכם אשר אתם מלינים עליו גו'.

פרעגט רש"י (נאָכן מפרש זיין „בשר לאכול, ולא לשובע למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע"[7]): „ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב (און פאַרענטפערט) לפי שהלחם שאלו

7) הטעם שרש"י מקשה „ומה ראה כו'" לאחרי ובהמשך ל„למדה תורה ד"א כו'" — ראה לקמן הערה 36 (וראה גו"א שהובא לקמן הערה 9)•.
ואין להקשות: מנ"ל לרש"י דזה שניתן בשר רק „לאכול" (ולא לשובע) הוא משום ד"א, דילמא זהו מפני ששאלו בשר שלא כהוגן ולכן ניתן להם רק מעט בשר••?
כי מכיון ש„תעל השליו וחכס את המחנה" (לקמן פסוק יג), מובן שהנתינה היתה בריבוי מופלג (וראה אברבנאל שם), ועכצ"ל דזה שנאמר „בשר לאכול ולחם גו' לשובע" הוא רק ללימוד — „למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע".

•) בדברי דוד מתרץ, כי בלא הקדמה זו (שאין אוכלין בשר לשובע) הו"א שכ"ה דרך העולם, שבבקר אוכלים לחם לשובע ובערב אוכלים בשר לשובע (וראה יומא שם), ולכן הוריד הלחם בבקר ובשר בערב; אבל מאחר שאין אוכלין בשר לשובע, עכצ"ל ש(גם) בערב השביעו עצמם עם לחם, וא"כ קשה „מה ראה כו'".
אבל פירושו אינו מובן. כי מכיון שעיקר זמן אכילת לחם הוא בבקר, ואכילת בשר הוא בערב (אלא שמוסיפים גם לחם כדי לשבוע) — שוב אין מקום לשאול „ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב".

••) כפי' החדא"ג יומא שם. — בלבוש כאן משמע, דמה שניתן להם בשר שלא בפנים מאירות היינו שה' רק לאכול (ולא לשובע) הוא משום דרך ארץ (ולא עונש).

כהוגן .. אבל בשר שאלו שלא כהוגן .. לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן".

איז תמוה: פאַרוואָס חזר"ט עס רש"י איבער א צווייטן מאָל[8]?

ב. לכאורה וואָלט מען געקענט זאָגן, אַז די צוויי פירושי רש"י ריידן וועגן באַזונדערע ענינים[9]:

דעם ערשטן מאָל — קומט רש"י פאַרענטפערן פאַרוואָס ביי נתינת לחם (בקר) שטייט „וראיתם גו"" און ביי בשר (ערב) שטייט „וידעתם גו"" — און איז מסביר דעם חילוק אין דעם אופן הנתינה: דער בשר איז געגעבן געוואָרן „לא בפנים מאירות" (ס'איז דערביי ניטא ראיית „כבוד ה'"), און דער לחם איז געגעבן געוואָרן אין אַן אופן אַז „בירידתו .. תראו את כבוד אור פניו .. דרך חיבה כו'":

דעם צווייטן מאָל — קומט ער מסביר זיין דעם טעם החילוק אין זמן הנתינה[10] [„מה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב"] — אַז דער לחם (וואָס „שאלו כהוגן") וועט זיין בבקר דערפאַר וואָס דאָס איז א זמן „הגון", און דער בשר (וואָס „שאלו שלא כהוגן") וועט זיין בערב — „בשעת טורח שלא כהוגן".

אָבער דאָס איז ניט מספיק. ווייל

[נוסף אויפן עיקר, אַז דאָס פאַרענטפערט ניט פאַרוואָס רש"י דאַרף איבערחזר'ן די פרטים וואָס ער האָט שוין געזאָגט אין ערשטן פירוש (אַז די שאלת לחם איז געווען כהוגן און די שאלת בשר שלא כהוגן וכו') — איז]

פון דעם וואָס רש"י זאָגט (גלייך אין ערשטן פירוש) אַז „והלחם ששאלתם לצורך .. (ש)יורידהו לכם דרך חיבה בבקר שיש שהות להכינו[11] כו'", איז מוכח, אַז שוין אין ערשטן פירוש איז דאָ אָ טעם פאַרוואָס „הוריד לחם בבקר (ובשר בערב)"; און [ניט נאָר ווייל „ערב" איז מרמז אויף „פנים חשיכות" („לא בפנים מאירות") און „בקר" — אויף „פנים מאירות"[12] — נאָר] טאָקע צוליבן זעלבן ענין וואָס רש"י זאָגט אין צווייטן פירוש, אַז „בקר" איז אָ זמן וואָס „יש שהות להכינו" (און פון דעם איז שוין במילא פאַרשטאַנדיק, אַז דער געבן בשר בערב איז ווייל (אַלס תוצאה פון „לא בפנים מאירות יתננה לכם", איז דער זמן הנתינה אַזאָ וואָס) דעמאָלט איז ניטאָ קיין „שהות להכינו")—

און וויבאַלד אַז אויך דער חילוק צווישן בשר ולחם (צי ס'איז געגעבן געוואָרן בשעת טורח אָדער ניט) איז שוין נכלל אין ערשטן פירוש רש"י, איז הדרא קושיא לדוכתא: פאַרוואָס דאַרף רש"י דאָס איבערחזר'ן? און נאָך מער: ער הויבט אָן דעם צווייטן פירוש בלשון שאלה „ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב": אפילו ווען ס'איז נויטיק

---

8) ולהעיר, שגם במכילתא נשנה ענין זה כמ"פ (כנ"ל הערה 4).

9) דברי דוד. וראה עד"ז בלבוש.

ומה שתירץ בגו"א [דהוקשה לי' לרש"י „מנ"ל דלמדך ד"א שמא בשביל שלא הי' להם פנאי בערב לטרוח הרבה בו", ולכן מבאר רש"י שנתינת הבשר בערב הי' עונש, ע"ש] — לא זכיתי להבין איך תתורץ האריכות שברש"י, ובפרט השאלה „ומה ראה כו'" (נוסף על מה שצ"ע בגוף פירושו. ואכ"מ).

10) שלכן לא הובא כאן „טל מלמעלה כו'" שאינו נוגע כ"כ לזמן הנתינה.

11) מלשון הלבוש (שהביא רק זה שהמן הי' מונח בקופסא) משמע קצת, שלא גריס תיבות אלו ברש"י (כבדפוס א', וכנ"ל הערה 5). אבל נמצא הוא בשאר כל הדפוסים וכת"י.

12) כפשטות לשון המכילתא. וכמפורש זה ברמב"ן כאן (פסוק ו').

צו איבער׳חזר׳ן דעם פירוש נאַכאַמאַל — איז אַבער ניט מתאים צו פֿרעגן „ומה ראה כו״, נאַכדעם ווי ער האָט דאָס ערשט מסביר געווען אין דעם פֿריער־דיקן פסוק?

ג. אין די צוויי פירושי רש״י, זיינען אויך דאָ כו״כ שינויי ודיוקי לשונות, איז די שאלה כללית: וואָס איז דער טעם פון די שינויים ודיוקים? און נאַכמער: בהשקפה ראשונה איז די סברא מחייב, אַז בכמה מהם האָט בדוקא געדאַרפט שטיין בהיפך:

א) וויבאַלד רש״י טייטשט אויס אין ערשטן דיבור אַז די „פנים מאירות״ ביים געבן דעם לחם איז אין דעם וואָס דאָס וועט געגעבן ווערן „בבקר שיש שהות להכינו״ — האָט ער דאַרט געדאַרפט זאָגן בנוגע דעם בשר, אַז דער „לא בפנים מאירות״ איז אין דעם וואָס עס וועט זיין נתינתו בערב „בשעת טורח״ — פאַרוואָס זאָגט רש״י דעם ענין ערשט אין צווייטן דיבור?

ב) בפשטות איז דער סדר, אַז פריער דערציילט מען אַ זאַך מיט אַלע נייטיגע פרטים, און ביים איבער׳חזר׳ן באַנוגנט מען זיך מיט אַ קיצור פון דעם: בנדו״ד אַבער, בנוגע דער הסברה פון „לחם שאלו כהוגן״ און „בשר שאלו שלא כהוגן״, זעט מען אין די פירושי רש״י אַ פאַרקערטן סדר:

אין ערשטן דיבור זאָגט ער בקיצור, אַז „הלחם ששאלתם לצורך .. ובשר שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה״; און אין צווייטן דיבור איז רש״י מאריך ומסביר: שהלחם שאלו כהוגן שאי אפשר לו לאדם בלא לחם[13] .. בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו להם ועוד שהי׳ אפשר להם בלא בשר.

13) מכילתא שם, יב.

ג) אין ערשטן דיבור איז רש״י מסביר פריער ווענען בשר און דערנאָך ווענען לחם — מתאים צום סדר אין פסוק „ערב וידעתם גו׳ ובקר וראיתם גו״ — משא״כ אין צווייטן דיבור איז רש״י מהפך דעם סדר „ומה ראה להוריד לחם בבקר (און דערנאָך) ובשר בערב״ [און אַזוי אויך אין אויספיר „לפי שהלחם שאלו כהוגן כו׳ (און דערנאָך) אבל בשר כו״][14]; וביותר קשה: דאָס איז היפך פון דעם סדר אין דעם פסוק גופא: בתת ה׳ לכם בערב בשר לאכול (און דערנאָך) ולחם בבקר לשבוע גו׳.

ד. נוסף אויף דעם וואָס אין צווייטן דיבור איז רש״י מער מאריך ווי אין ערשטן, זיינען אויך דאָ אין זיי (בנוגע דער הסברה בענין הבשר) שינויים אין לשון (ומשמעות):

א) פון לשון רש״י (אין ערשטן דיבור) „כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה״ — איז מוכח[15], אַז „ומכרס מלאה״ איז ניט קיין נתינת טעם פאַראַוואָס זייער שאלה איז „שלא כהוגן״, נאָר אַ טעם נוסף פאַרוואָס די שאלת בשר האָט ניט געטויגט: און ווי מפרשים[16] זיינען מסביר, אַז מיט „שלא כהוגן״ מיינט רש״י אַז די שאלה איז געווען „שלא לצורך״, ווייל „הי׳ אפשר להם בלא בשר״ (ווי רש״י זאָגט אין צווייטן דיבור), „ומכרס מלאה״ מיינט (ווי רש״י זאָגט אין צווייטן דיבור) „שהרבה בהמות היו להם״[17] —

14) כ״ה גם ביומא שם — לפי גירסת רש״י (וכ״ה גירסת הע״י שם. וראה עיון יעקב לע״י שם). אבל פשוט שאא״פ לומר שהסדר בפרש״י עה״ת הוא לא כפש״מ, כ״א מפני שכ״ה סדרם בגמרא.

15) משא״כ ברש״י יומא שם: בשר שאלו שלא כהוגן, מתוך כרס מלאה כו׳. ובדפוס א׳ דרש״י: שהרי ממלא מעיים שאלתם אותו שלא כהוגן.

16) שפ״ח.

17) וכמפורש ברש״י יומא שם.

דאַרף מען פאַרשטיין: אין ערשטן דיבור פון רש"י איז „שלא כהוגן" (וואָס מיינט „הי' אפשר להם בלא בשר" כנ"ל) פריער פון „ומכרס מלאה", און אין צווייטן דיבור איז ער מהפך דעם סדר — פריער „שהרבה בהמות היו להם" און דערנאָך „שהי' אפשר להם בלא בשר"?

ב) אין ערשטן דיבור זאָגט רש"י „ומכרס מלאה" — מיט א ו"ו המוסיף (אַז דאָס איז אויך אַן עיקר טעם), און אין צווייטן דיבור זאָגט ער „שהרבה בהמות היו להם ועוד שהי' אפשר להם כו'" — וואָס איז מדגיש אַז דאָס קומט ווי א טפל צום עיקר טעם („שהרבה בהמות היו להם").

ג) אין ערשטן דיבור איז דער לשון „ומכרס מלאה" סתם — ניט דער־מאָנענדיק מיט וואָס ס'איז „מלאה"[18] — משא"כ אין צווייטן דיבור איז דאָס מפורט „שהרבה בהמות היו להם".

ה. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדים א תמי' כללית אין די עטלעכע פסוקים — פריער שטייט אין פסוק[3] „ויאמר משה ואהרן .. ערב וידעתם גו' ובקר וראיתם גו'" און גלייך נאָכדעם שטייט „ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע גו'":

פאַרוואָס איז דער ענין פאַנאַנדער־געטיילט אין צוויי באַזונדערע אמירות — פריער אַן אַנזאָג סתם „ערב וידעתם גו' ובקר וראיתם גו'" (ניט אויסטייטשנ־דיק דורך וואָס וועט זיין דער „וידעתם גו' וראיתם גו'"), און דערנאָך אין א באַזונדערער אמירה — באופן מפורט „בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע גו'"[19] —

און ניט ביידע צוזאַמען אין איין דיבור: „בתת ה' לכם בערב בשר לאכול וידעתם גו' ולחם בבקר לשבוע וראיתם גו'"?

אע"פ אַז מ'געפינט בכמה מקומות אַז פריער זאָגט מען אַן ענין בכללות און דערנאָך איז מען עם מפרט לפרטיו — איז אַבער דאָ שווער אַזוי צו לערנען, וויייל

[נוסף אויף דעם, וואָס בנדו"ד (א) וואָלט מען פאַרשפּאַרט די גאַנצע צווייטע אמירה דורך צוגעבן בלויז עטלעכע ווערטער אין ערשטער אמירה. (ב) דאָס פאַרענטפערט ניט פאַרוואָס עס ווערט איבער'גע'חזר'ט דער צווייטער טייל פסוק („בשמוע ה' את תלונותיכם גו' ונחנו מה גו'") וואָס שטייט שוין בפירוש אין פריערדיקן פסוק („בשמעו את תלונותיכם גו' ונחנו מה גו'") — איז]

פון דעם וואָס אין ערשטער אמירה שטייט „ויאמר משה ואהרן" און אין צווייטער אמירה „ויאמר משה" (אַליין) איז מוכח, אַז דאָס זיינען צוויי באַזונ־דערע ענינים: די ערשטע אמירה איז אַן ענין וואָס האָט א שייכות צו משה און צו אהרן, און די צווייטע — נאָר צו משה'ן[20], כדלקמן.

ו. איז דער ביאור בכל זה:

אין דער כללות'דיקער התלוננות פון די אידן (צוליב דעם וואָס „כלה הלחם") זיינען דאָ צוויי ענינים אויף וועלכע דער אויבערשטער האָט געענטפערט:

18) ולהעיר, שבמכילתא (שם, יב) הלשון „ממלא מעיים" הוא הניגוד ל„אי אפשר לבו"ד בלא לחם" (ומשמע, שהכוונה בזה שאפשר לאדם בלחם בלי בשר).

19) ראה רא"ע, רמב"ן, אברבנאל, אוה"ח ועוד.

20) ראה גם אלשיך כאן.

א) וועגן באַזאַרגן די צרכים (גשמים) פון אידן — דורך קובע זיין וואָס ס׳איז נויטיק פאַר זיי און וואָס ס׳איז ניט נויטיק [וואָס דאָס איז דער חילוק צווישן לחם ובשר, כדלקמן סעיף ט׳];

ב) וועגן באַוואַרענען און מתקן זיין די הנהגה פון אידן בנידון זה — היות אַז די תלונות פון אידן האָבן באַוויזן אַז זיי זיינען אין אַ מצב רוחני וואָס פאַדערט תיקון[21].

און דאָס איז דער חילוק כללי צווישן די צוויי אמירות (ופירושי רש״י):

אין ערשטער אמירה האָבן משה ואהרן איבערגעגעבן אידן ווי דער אויבערשטער וועט זיך פירן מיט זיי אויף צו פאַרבעסערן זייער הנהגה, וואָס דער ענין איז שייך צו משה און צו אהרן, היות אַז צו זיי ביידע האָט דער אויבערשטער געזאָגט הוציאו את בנ״י מארץ מצרים על צבאותם[22] און זיי ביידע האָבן געהאָט דעם תפקיד צו מדריך זיין אידן בדרך הישר;

אין צווייטער אמירה אַבער רעדט זיך וועגן דעם ווי דער אויבערשטער וועט געבן אידן זייערע צרכים — „בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע״; און דער ענין איז שייך צו משה׳ן, ער איז דער רועה ישראל וואָס באַזאַרגט אידן מיט זייערע צרכים — „כאשר ישא האומן את היונק״[23].

און דערפאַר האָט ניט קיין אַרט, אַז דער ענין פון „בתת ה׳ גו׳ בשר גו׳ ולחם גו׳״ זאָל שטיין אין ערשטער אמירה, ווייל דאָרט ווערט ניט גערעדט וועגן די צרכים וואָס אידן וועלן באַקומען, נאָר אַן ענין פון הוראה ומוסר וועגן דער הנהגה פון אידן.

ז. די תלונות פון אידן האָבן באַוויזן אויף אַ דבר והיפוכו:

פון איין זייט, איז זייער בעטן לחם ובשר געווען אין אַן אופן פון תלונה[24], וואָס דאָס איז אַ באַווייז אויף אַ מצב שלא כדבעי.

לאידך אַבער, איז מודגש אין תוכן התלונות — אין זייער מאַנען ביים אויבערשטן זייערע צרכים — אַז זיי גלויבן אַז דער אויבערשטער קען זיי דאָס געבן און אַז ער איז דער זן ומפרנס לכל, ביי וועמען מ׳דאַרף דאָס בעטן און מאַנען[25].

און בהתאם צו די צוויי ענינים (וואָס די תלונות ברענגען אַרויס) זיינען געקומען די צוויי אמירות, וואָס זאָגן אַן

---

21) ולהעיר, שגם גבי ב׳ התלונות דבנ״י בנוגע למים שבפרשתנו — במרה (טו, כד ואילך) ורפידים (יז, א ואילך) — מצינו [לא רק שהקב״ה נתן להם מים — שהרי בקשה צודקת היא (ראה אוה״ח טו, כד. רש״י שם, כה), כ״א גם] ענין של מוסר כו׳ על אופן הבקשה (תלונה כו׳):

לאחרי התלונה במרה — „שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו״ (טו, כה), וכפי׳ הרשב״ם ש„התחיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים וכו׳ והוא יעשה צרכיהם״ (וראה רש״י שם ד״ה ושם נסהו ובמפרשים שם); והתלונה ברפידים גרמה ל„ויבא עמלק גו״ (שם, ח), וכפרש״י שם: סמך .. לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים .. חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים כו׳.

ועפ״ז נמצא, שהמוסר כו׳ על ג׳ התלונות (מרה, מדבר סין ורפידים) היו מן הקל אל הכבד: במרה — ע״י נתינת חוקים כו׳; בנדו״ד — ע״י אמירת דברי תוכחה („ערב וידעתם גו״) נגד תלונתם (כפרש״י עה״פ); ברפידים — נענשו כו׳ (כלב בא ונושך כו׳).

22) וארא ו, כו.

23) לשון הכתוב — בהעלותך יא, יב.

24) ראה רש״י לעיל טו, כד־כה. — ובפרט בנדו״ד שהי׳ באופן ד„תלינו״ (ראה רש״י טז, ז־ח).

25) ראה אברבנאל לעיל פסוק ג׳. מלבי״ם פסוק ז׳. — ולכן הטענה לבנ״י הוא רק על אופן השאלה (כפרש״י לעיל (טו, כה) גבי התלונות דמרה), ולא על עצם השאלה.

צוויי אופני הנהגה פון אויבערשטן מיט אידן:

אויף זייער תלונה וטענה „מי יתן מותנו גו׳ בארץ מצרים גו׳ כי הוצאתם אותנו אל המדבר גו׳״, איז געווען דער ענטפער אז „ערב וידעתם כי ה׳ הוציא אתכם מארץ מצרים״: דער אויבער־שטער וועט (שולל זיין די תלונה הנ״ל און וועט) באַווייזן „כי ה׳ הוציא אתכם מארמ״צ״[26] (און אז ער פירט זיי אין מדבר):

און אלס ענטפער אויף זייער תלונה ותביעה, אז דער אויבערשטער דאַרף זיי זן ומפרנס זיין, וואַס דאַס דריקט אויס זייער אמונה אין אים — וועט זיין די הנהגה (מדה כנגד מדה) פון „וראיתם את כבוד ה״: דער אויבערשטער וועט זיי באַווייזן „כבוד ה״.

[דערמיט איז פאַרענטפערט וואַס די וועלטער „בשמעו את תלונותיכם על ה׳ גו״ שטייען בהמשך צו „ובקר וראיתם את כבוד ה״ — דלכאורה איז דאַס („בשמעו את תלונותיכם גו״) אַ טעם אויף להיפך[27]:

נאָר ווייל מיט די וועלטער האָבן משה ואהרן (בעיקר) געמיינט צו מדגיש זיין די צופרידנקייט פון אויבערשטן ביים „הערן״ אין זייערע תביעות („בשמעו את תלונותיכם (אשר[28]) על ה״״) זייער אמונה אז ער איז דער זן ומפרנס לכל וואַס דאַרף זיי צושטעלן זייערע צרכים, און דערפאַר — „וראיתם את כבוד ה״״[29].

ח. ע״פ כהנ״ל וועט ווערן פאַר־שטאַנדיק דער חילוק צווישן די צוויי פירושי רש״י הנ״ל — בהתאם צום חילוק הנ״ל צווישן די צוויי אמירות:

אין ערשטער אמירה איז רש״י אויסן צו מבאר זיין די שייכות פון „וידעתם גו׳ וראיתם גו״ [די צוויי אופני הנהגה פון אויבערשטן מיט אידן] צו די צוויי נתינות פון בשר און לחם [וואַס דער־פאַר איז „ערב (דוקא) וידעתם גו״ — דורך נתינת הבשר, „ובקר (דוקא) וראיתם גו״ — דורך נתינת הלחם]:

די תלונות פון אידן („מי יתן מותנו גו״) — וואַס האָבן אַרויסגערופן דעם ענטפער וענין פון „וידעתם כי ה׳ הוציא אתכם מארמ״צ״ — האָבן זיך אויסגע־דריקט אין זייער בעטן בשר, וואַס „שלא כהוגן שאלתם אותו כו״, און דעריבער איז די נתינה געווען אין אַן אופן פון „לא בפנים מאירות״:

און זייער בקשת לחם וואַס איז געווען „לצורך״, איז אַ תוצאה פון זייער אמונה (אז דער אויבערשטער איז מספיק זייערע צרכים)[30], און דעריבער — „בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו״.

[און היות אַז עס איז אַ חידוש צו זאָגן אַז דער מילוי פון בקשת לחם (נתינת המן) איז געווען „בפנים מאירות״ — וואָרום כללות הבקשה פון די אידן (אויך אויף לחם) איז געווען אין אַן אופן פון „וילונו גו״ — דעריבער איז רש״י מפרש ומסביר אין וואַס עס האָט זיך

26) כפרש״י עה״פ.
27) כקושיית הרמב״ן פסוק ו׳.
28) רש״י עה״פ. וראה מפרשי רש״י.
29) ראה בארוכה מלבי״ם הנ״ל.

30) ויומתק עפ״ז דיוק לשון רש״י „לצורך״ — ולא „כהוגן״ (כלשונו כאן בנוגע לבשר. והוא מיומא שם) או „כהלכה״ (מכילתא עה״פ). [ובא׳ מכת״י רש״י גם כאן הלשון „כהוגן״. וברמב״ן פסוק ו׳: לצורך כהוגן].

אַנגעזען די חיבה פון אויבערשטן בירידת המן: (א) בבקר שיש שהות להכינו און (ב) טל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא.

משא"כ בנוגע „בשר" זאגט רש"י סתם „לא בפנים מאירות יתננה לכם" — ניט אויסטייטשנדיק דערביי ווי אַזוי דאָס האָט זיך אויסגעדריקט אין פועל ממש (ביי נתינת הבשר) — ווייל אין דעם פסוק איז ניט נוגע צו ריידן וועגן דעם אופן פון נתינת הבשר, נאָר בלויז אַרויסברענגען דעם פרט אַז די נתינה איז געווען פאַרבונדן מיט ניט־צופרידנקייט[31] („לא בפנים מאירות")].

משא"כ אין פירוש רש"י אויפן פסוק „בתת ה' לכם גו'" — וואו עס רעדט זיך ווי דער אויבערשטער וועט באַזאָרגן די צרכים פון אידן — איז כוונתו צו מבאר זיין ווי דער חילוק צווישן נתינת לחם בבקר און בשר בערב איז נוגע אויך אין דעם ענין, אַז לויט דער נויטיקייט פון זייערע בקשות, איז געווען דער חילוק אין דעם אופן ווי מ'האָט זיי ממלא געווען:

דער לחם וואָס „שאלו כהוגן" האָט דער אויבערשטער געגעבן בבקר (אין אַ באַקוועמער צייט „שיש שהות להכינו"[32]), און דעם בשר וואָס „שאלו שלא כהוגן" — „נתן להם בשעת טורח".

ט. עפ"ז וועט ווערן פאַרשטאַנדיק בפשטות די חילוקי לשונות אין רש"י:

אין ערשטן דיבור איז רש"י סותם אַז בשר „שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה .. והלחם (ש)שאלתם לצורך", ווייל ער מיינט ניט צו מבאר זיין די טעמים פאַרוואָס די בקשה איז געווען לצורך אַדער ניט — דאָ איז נאָר נוגע דער גדר הבקשה: די שאלת לחם איז געווען אַן ענין רצוי (ווי באַלד עס איז „לצורך"), און דערפאַר האָט עס געבראַכט „וראיתם את כבוד ה'"; און די שאלת בשר איז געווען (א) שלא כהוגן (מיט תלונות כו'), און (ב) „מכרס מלאה" — וואָס בעטן בשר בשעת מ'האָט אַ „כרס מלאה" ווייזט אויף אַ שפל המצב[33] — און דעריבער האָט דאָס געבראַכט צו „לא בפנים מאירות כו'".

משא"כ אין צווייטן דיבור איז רש"י מבאר דעם חילוק צווישן בשר ולחם בשייכות צו זייער נויטיקייט פאַר אידן: די שאלת לחם איז געווען „כהוגן" ווייל „א"א לו לאדם בלא לחם" (דאָס מוזן זיי האָבן); און די שאלת בשר איז געווען „שלא כהוגן", ווייל „הרבה בהמות היו להם": ס'איז ניטאָ קיין סיבה צו געבן זיי בשר, אַ זאָך וואָס זיי האָבן שוין;

און דערנאָך איז רש"י מוסיף „ועוד שהי' אפשר להם בלא בשר": אפילו ווען זיי וואָלטן ניט געהאַט קיין בהמות, איז אויך זייער שאלת בשר ניט אַזוי „כהוגן" ווי שאלת לחם[34], ווייל בשר איז ניט אַזאַ נויטיקייט וואָס אַן דעם קען מען ניט אויסקומען — „אפשר להם בלא בשר".

יו"ד. דער טעם אויף די צוויי סוגי נתינה — „בערב בשר" (אין אַ „שעת

---

31) בסגנון אחר קצת: עצם הדבר שהבשר ניתן להודיע „כי ה' הוציא אתכם גו'" (כדי לשלול תלונתם כו') הו"ע של העדר שביעת רצון („לא בפנים מאירות"). ובפרט את"ל שזהו טעם נתינתו בערב (כנ"ל בפנים סעיף ב' והערה 12).

32) ואין רש"י צריך לכתבו בפירוש, כי סומך על פירושו בפסוק שלפנ"ז.

33) ראה ברכות לב, א.

34) אף שיש מקום לשאלת בשר (שלכן הוא רק ענין נוסף — „ועוד". וברש"י יומא שם לא הובא ענין זה כלל). וראה רש"י ראה יב, כ. רמב"ם הל' דיעות פ"ה ה"י.

טורח") „ולחם בבקר" — איז מודגש אין המשך הפסוק „בשמוע ה' את תלונו־תיכם אשר אתם מלינים עליו":

„בשמוע ה' את תלונותיכם" — אז די נקודת הבקשה פון אידן איז אזא וואס דער אויבערשטער הערט און נעמט אן (כנ"ל ס"ז) — איז א נתינת טעם אויף „בתת ה' גו' ולחם בבקר"; און „אשר אתם מלינים עליו — את האחרים"[35], וואס ברענגט ארויס דער הנהגה לא טובה פון אידן — איז דער טעם אויף „בערב בשר", אין א שעת טורח[36].

ועפ"ז קען מען זאגן, אז דערפאר איז רש"י מהפך דעם סדר אין צווייטן דיבור („מה ראה להוריד לחם בבקר (און דער־נאך) ובשר בערב") — ווייל דאס איז בהתאם צום סדר בפסוק אין טעם החילוק: פריער „בשמוע ה' גו" — דער טעם אויף „לחם בבקר": און דערנאך „אשר אתם מלינים עליו" — דער טעם אויף „בשר בערב".

און דערמיט (מיטן היפך הסדר) מיינט רש"י צו קלאר מאכן, אז „ומה ראה כו" איז ניט א שאלה וואס ווערט ביי רש"י [וואס רש"י האט שוין פארענטפערט די שאלה אין פריערדיקן פסוק (כנ"ל ס"ב)], נאר כאילו ווי די שאלה איז א טייל פון פסוק:

נאכן זאגן „בתת ה' גו' בערב בשר גו' ולחם בבקר גו'", ווערט שווער „ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב"? און די קושיא (בעיקרה) איז: ווי־באלד אז דער אויבערשטער האט נאכגעגעבן די תלונות בנ"י ווען „כלה הלחם", און דערפאר געזאגט הנני ממטיר לכם לחם גו'*[36] (ניט דערמאנענדיק בכלל דאס־מאלס בשר) האט ער עס געדארפט גלייך טאן, ניט ווארטנדיק ביז אינדער־פרי „ומה ראה להוריד להם לחם בבוקר (און ווי־באלד אז עס איז געווען איין סיבה — די תלונות — פארוואס איז דער צווייטער מסובב) ובשר בערב" (ניט צוזאמען)?

איז דער פסוק מבאר: „בשמוע ה' את תלונותיכם" — דאס מיינט (ווי רש"י איז מסביר) אז די שאלת לחם איז געווען כהוגן און איז דעריבער געגעבן גע־וואָרן בבקר: „אשר אתם מלינים עליו" — די שאלת בשר איז געווען שלא כהוגן, און איז דעריבער געגעבן גע־וואָרן בערב „בשעת טורח".

יא. פון יענה של תורה וואס איז מרומז אין דעם פירוש רש"י:

דער חילוק צווישן לחם און בשר (שליו) בפנימיות איז: לחם איז נגלה

---

35) רש"י עה"פ. וראה רש"י לעיל פסוק ז' (ד"ה כי תלינו עלינו).

וע"פ המבואר בפנים יומתק השינוי בב' הכתובים: כאן (פסוק ח') נאמר ב' ענינים (בנוגע תלונתם על ה'): (א) בשמוע ה' את תלונותיכם, (ב) אשר אתם מלינים עליו — כי בא בהמשך לב' הענינים שבכתוב: (א) בערב בשר לאכול (ב) ולחם בבקר לשבוע: משא"כ לעיל (פסוק ז') נאמר רק „בשמעו את תלונותיכם על ה'" [„כי תלינו" (ראה רש"י שם) הוא „עלינו" (משה ואהרן), בהמשך ל„ונחנו מה"] — כי בפסוק זה נאמר לפנ"ז רק (ענין אחד) „ובקר וראיתם גו'" (וכנ"ל בפנים סעיף ז').

36) ועפ"ז מתורץ בפשטות זה שקושיית רש"י „ומה ראה כו'" היא בהמשך ל„למדה תורה ד"א כו'": הי' אפ"ל דב' הענינים שבכתוב [(א) בשמוע גו' (ב) אשר אתם מלינים עליו] הם טעם על החילוק בנתינת בשר ולחם — הלחם לשבוע (כי שאלו כהוגן) ובשר רק לאכול (כי שאלו שלא כהוגן), וכנ"ל הערה 7:

אבל מאחר שחילוק זה הוא רק משום ד"א, עכצ"ל שב' ענינים הנ"ל הם טעם על חילוק הב' שבין בשר ולחם (זמן הנתינה — ערב או בקר), וא"כ קשה „ומה ראה כו'".

*36) טז, ד.

דתורה[37], און שליו — וואס איז „(מין עוף) ושמן מאד"[38], בחי' שמן[39] — „שמן" שבתורה, פנימיות התורה, און אין דעם גופא — רזי דרזין דאוריי־תא[40]. און דער ענין פון „שמן" ווי ער איז אין בחי' „בשר" מיינט, אז די רזי דרזין דאורייתא קומען אראפ אין (א אופן דאכילה—) הבנה והשגה[41] (וואס דאן האט עס א טעם און געשמאק).

און אע"פ אז אויך דער מן, זייענדיק לחם מן השמים, איז מרמז אויף פנימיות התורה[42] — איז דאך א חילוק צווישן דעם מן און שליו:

דער מן וואס איז אראפגעקומען אלס לחם (וואס ווייזט, כנ"ל, אויף נגלה דתורה) איז דאס די דרגא אין פנימיות התורה וואס איז מלובש אין נגלה דתורה[43]; משא"כ דער שליו, וואס (אויך) קומענדיק למטה איז ער געווען בגילוי אין א ציור פון „שמן" (שמן מאד), איז עס פנימיות התורה מצד עצמה.

דערמיט וועט מען פארשטיין די חילוקים צווישן מן און שליו:

א) אע"פ אז דער מן איז אויך בהמשכתו למטה פארבליבן א מהות, וואס איז ניט אזוי געבונדן מיט גדר מקום וגבול (און דערפאר — „לא[44] העדיף המרבה והממעיט לא החסיר")[45], איז ער אבער געגעבן געווארן מיט א מידה — „עומר לגולגולת גו'"[46], דא־קענן ביים שליו געפינט מען ניט אז עס זאל זיין א מידה וויפל יעדער האט גע־קענט נעמען[47] —

ווי‌באלד אז נגלה דתורה „היא בבחי' מדידה והגבלה"[48], איז מובן, אז אויך די דרגא פון פנימיות התורה וואס איז מלובש אין נגלה האט אין זיך א מידה וגבול; משא"כ בפנימיות התורה בפ"ע איז דאך דער „בלי גבול" שבתורה[48].

ב) אע"פ אז אויך השפעת המן האט זיך אויפגעטאן ביום השבת[49] (דערפאר וואס שבת האט א שייכות צו פנימיות התורה[50]) — איז עס נאר וואס זיין המשכה למעלה איז געווען בשבת,

---

37) אמרי בינה שער הק"ש פנ"ג. וראה לקמן הערה 43.

38) לשון רש"י לקמן פסוק יג. וראה יומא עה, ב.

39) לקו"ת בהעלותך לב, א. שם, ב ואילך. ע"ש.

40) ראה בארוכה אמרי בינה שם (פנ"ד ואילך) בהחילוק דיין ושמן שבתורה. וי"ל ד„שמן מאד" היינו שב„שמן" גופא הוא דרגא הכי נעלית שבו.

41) עדמ"ש בלקו"ת שם, שהשליו הוא החיבור דביטול (דחכמה) ויש (דבשר), ע"ש.

42) מאמרי אדה"ז — הנחות הר"פ ע' עז־עח. סה"מ תקס"ח ע' מ. ועוד. ובתו"ח פרשתנו (שה, ב): וע"כ גם בירידתו למטה הי' טעמו כטעם לשד השמן וכצפיחית בדבש שזהו .. פנימי' התורה ברזין וסודות הטעמים כו', ע"ש. וראה זח"ב קפג, ב.

43) ע"ד המבואר בכ"מ (לקו"ת עקב יד, ג־ד. סדור קט, א. קי, ג. תו"ח שם שיב, א. שיג, ב) שירידת המן (למטה) היא בכדי ליתן כח בעבודת הבירורים (דלחם מן הארץ). [ולהעיר, דמה שהתורה נק' „לחם" (שגם המן נק' לחם כנ"ל) הוא מצד זה שנותנת כח ועוז להתגבר על הגוף ונה"ב כו' (קונט' עה"ח פ"ד. ושם, ד„לחם" הוא מלשון מלחמה. ע"ש)].

ובלקו"ת וסדור שם, שהוא ע"ד מה שמיחו"ע נמשך הכח ועוז ליחו"ת — והרי זהו דוגמת פעולת פנימיות התורה בנגלה דתורה (כמשנ"ת בארוכה בקונט' עה"ח פי"א ואילך).

---

44) פרשתנו טז, יח.

45) ראה בכ"ז לקו"ש ח"ט ע' 17 ואילך, וש"נ.

46) פרשתנו שם, טז.

47) ולהעיר ממש"נ גבי שליו דפ' בהעלותך — יא, לב.

48) סד"ה ביום השני תרפ"ה (בסה"מ קונט' ח"ב בסופו). ועוד.

וי"ל שזהו ג"כ טעם הפנימי לזה שלחם ניתן לשובע ובשר רק לאכול — כי מכיון שפנימיות התורה היא למעלה ממדוה"ג אא"פ להיות בזה שביעה.

49) זח"ב סג, ב. פח, א.

50) ראה תו"ח שם שיא, ב.

אבער זיין ירידה למטה (אלס „לחם" כנ"ל) איז געווען דוקא בימות החול[51].

משא"כ שליו, וואס זיין השפעה והמשכה למטה אט זיך אנגעהויבן (לדעת רש"י[52]) ביום השבת[53]; און נאכ־מער — שבת בין הערביים[54], דער זמן פון רעווא דרעווין, וואס אין שבת גופא, איז דער זמן פון שבת שייך באופן מיוחד צו פנימיות התורה.

יב. אויף דעם זאגט רש"י, אז די שאלת לחם איז געווען „לצורך" ו„כהוגן", ווייל „א"א לו לאדם בלא לחם" — אן נגלה דתורה, לידע את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תיעשנה, קען מען ניט אויסקומען; און וויבאלד אז כדי נגלה דתורה זאל זיין כדבעי דארף מען אנקומען צו פנימיות התורה — האט מען זיי געגעבן מן, לחם מן השמים.

אבער די שאלת בשר איז געווען „שלא כהוגן", און מצד צוויי טעמים:

א) „שהרבה בהמות היו להם", וואס פון דעם איז מוכרח אז לויט פרש"י האבן אידן געבעטן בשר בהמה[55], וואס איז חומרי ביותר (און ניט אזוי קיין כלי צו בחי' „שמן", וואס ווייזט אויף ביטול) — ובנוגע תורה מיינט עס, אז אידן האבן געוואלט „נעמען" פנימיות התורה ווי זי קומט אראפ אין השגה פון נפש הבהמית, וואו עס הערט זיך ניט אן אזוי דער אור אלקי פון דער השגה,

[און דערפאר האט מען זיי געגעבן שליו — „מין עוף", ווייל בשר עוף איז ניט אזא חומרי ווי בשר בהמה און איז דעריבער א כלי צו בחי' שמן; ובנפש האדם איז „עוף" און שליו בפרט ווי נפש האלקית טוט זיך אן אין נפש השכלית[56], דער שליו איז ווי פנימיות התורה קומט אראפ אין השגה פון נפש האלקית און דורך איר אין נפש השכלית].

(ב) „ועוד שהי' אפשר להם[57] בלא בשר": זיי, זייענדיק דאן פאר מ"ת, איז ניט געווען קיין הכרח מגלה זיין די חמדה גנוזה[58] — הבנה והשגה אין פנימיות התורה. נאכמער: וויבאלד עס איז געווען פאר דעם ביטול הגזירה צווישן „עליונים" ו„תחתונים", האט דאן ניט געקענט זיין דער חיבור פון „עליון"

---

51) כי ירידתו למטה היא בשביל עבודת הבירורים (כנ"ל הערה 43), ולכן היא בששת ימי החול, זמן עבודת הבירורים (ראה לקו"ת שם טז, רע"א. סדור ותו"ח שם).

52) ראה רש"י פרשתנו (טז, א) „וירד להם מן בט"ז אייר ויום א' בשבת הי' כדאיתא במס' שבת" (פז, ב*). והרי השליו התחיל לירד בערב שלפנ"ז (ראה פסוק יג). אבל בבחיי שם: השליו והמן התחילו לבא באחד בשבת.

53) ולכאורה הוא חידוש גדול. וראה מפרשי רש"י (טז, א) ועוד. וצ"ע וחיפוש. וגם בירור — מתי אספו אותו. ועוד שנאמר „בין הערבים תאכלו בשר". וגם — לאחר מ"ת הרי נאמרו בכל מלאכות שבת (משא"כ במרה — שלפרש"י (טו, כה) (רק) נתן להם כו' פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת כו'. וראה לקו"ש חל"א ס"ע 86 ואילך). ואכ"מ.

54) פרשתנו טז, יב [ומזה מובת, ד„ערב" כאן (פסוק ו, ח, יג) פירושו (לא לילה, כ"א) זמן מנחה (ראה רש"י בא יב, ו)].

*) משא"כ לדעת הסדר עולם רבה (פ"ה. וראה שבת פח, רע"א) שט"ז באייר א' בשבת הי'.

55) וי"ל שזהו ההכרח (ע"ד הפשט) לפירוש רש"י שהשליו הי' „שמן מאד" — כי מכיון שבקשו בשר בהמה, ניתן להם בשר שמן (שדומה עכ"פ לבשר בהמה). ולהעיר מרש"י בהעלותך יא, כג.

56) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1295.

57) ע"פ המבואר בפנים יומתק מה שבנוגע ללחם לשון רש"י הוא „א"א לו לאדם", ואילו בבשר אומר „הי' אפשר להם" [אלא שבאחדים מכת"י רש"י איתא „אפשר לחיות בלא בשר". ובא' מכת"י רש"י: אפשר להם לחם בלא בשר].

58) שבת פח, סע"ב.

ו„תחתון", אַז פנימיות התורה (בחי' „עליונים" שבתורה) זאָל אַראָפקומען כמו שהיא אין השגה, ובפרט אין השגה פון נפש הבהמית (בחי' „תחתונים").

[און דערפאַר איז דער שליו געגעבן געוואָרן ש„לא בפנים מאירות" — די פנימיות שלמעלה האָט ניט מאיר געווען אין בשר השליו].

עפ"ז קומט אויס, אַז דער ענין השליו (אַראָפטראָגן בחי' „שמן" שבתורה אין „בשר" — השגה) איז דעמאָלט געווען פאַרבונדן מיט אַן ענין של ירידה.

משא"כ נאָך מתן תורה, ובפרט נאָכן גילוי האריז"ל ואמירתו אַז „מצוה לגלות זאת החכמה"[59], ובפרטי פרטיות נאָך גילוי (תורת החסידות, ובמיוחד) תורת חסידות חב"ד — זיינען רזי דרזין דאורייתא געגעבן געוואָרן אין אַן אופן אַז יעדערער זאָל זיי קענען פאַרשטיין מיט חב"ד שבנפשו[60].

יג. דער ביאור — אַז „הי' אפשר להם בלא בשר" איז מצד דערויף וואָס זיי זיינען דאָן געווען פאַר מ"ת — איז נאָר לויט דער דיעה[61] (ואת"ל) אַז דער שליו וועגן וועלכן עס רעדט זיך אין אונזער סדרה, איז געווען פאַר זייער א קורצן זמן (בלויז פאַר מ"ת).

פון דעם אַבער וואָס רש"י דערמאָנט ניט דעם חילוק צווישן מן ושליו (אַז דער שליו בערב איז געווען ווען לחם בבוקר נאָר דריי וואָכן), אע"פ אַז דער לחם האָט אַנגעהאַלטן במשך ארבעים שנה), איז משמע, אַז רש"י (בפירושו על התורה[62]) נעמט אָן, אַז דער חילוק צווישן זיי איז נאָר בנוגע זמן הנתינה (בערב אַדער בבקר) — אַבער אויך דער שליו איז געווען די גאַנצע צייט וואָס דער מן האָט יורד געווען (און אַזוי איז אויך לרוב הדיעות[63])

— איז דער ביאור אין „הי' אפשר להם בלא בשר" לויט די דיעות (כולל פרש"י):

כשם ווי משה איז דרגתו — ראי'[64] אין אלקות, און ער האָט געפרעגט מיט אַ תמי' „מאין לי בשר"[65] (ווייל ער איז העכער פון בחי' בשר[66]) — אַזוי אויך ביים דור המדבר, דור דעה[67], דורו של משה[68]: ביי זיי איז געווען ראי'[69] אין אלקות, זיי זיינען געווען אַרומגעריגלט פון די ענני הכבוד, זיינען געווען דור המדבר (בחי' מחשבה[70]) וכו'; איז ביי זיי, דער ענין פון בשר (כולל בשר השליו) — הבנה והשגה אין אלקות — אַן ענין של ירידה[71].

---

59) אגה"ק סכ"ו (קמב, ב).

60) ראה לעיל בפנים, ד„שליו" הוא רזין דאורייתא כפי שבאים בהשגה.

61) סדר אליהו רבה פי"ג (פי"ב) ועוד.

62) וראה ג"כ בפירושו על הש"ס (ערכין טו, ריש ע"ב), הרמב"ן כאן ועוד.

63) נקבצו בתו"ש עה"פ טז, יג.

64) ראה לקו"ת ואתחנן ג, א ואילך.

65) בהעלותך יא, יג.

66) ראה לקו"ת בהעלותך (לא, ד. לג, ב) שזהו למטה ממדרגתו לגמרי.

67) ראה ויק"ר פ"ט, א. במדב"ר פי"ט, ג. וש"נ.

68) ראה ע"ח שער הכללים פי"א. ס' הפסוקים ר"פ שמות. ובכ"מ. לקו"ת שנעתק לקמן הערה 71.

69) ראה לקו"ת ואתחנן (שם, ד) דבחי' ראי' דמשה היא מצד זה שדרגתו יסוד אבא — ודור המדבר שייכים ליסו"א (כדלקמן הערה 71).

70) לקו"ת שלח לז, ב. לח, ב.

71) ראה לקו"ת בהעלותך (לא, ד): שש מאות אלף רגלי דור המדבר היו תלמידיו שהיו ג"כ מבחי' יסוד אבא .. וא"כ איך אפשר להיות (הבשר) למאכל להם שהם מיסוד אבא וכו'.

[און דאָס איז אויך וואָס מ׳זאָגט אַז דער שליו איז געגעבן געוואָרן „בשעת טורח״ — לגבי ראי׳ אין אלקות, איז השגה אַן ענין פון „טירחא״].

משא״כ אין שפּעטערדיקע דורות, ובפרט בדורותינו אלה, דעקבתא דמשיחא, איז די „שאלת בשר״ כהוגן וכהוגן, ואדרבה — דוקא דורך יפוצו מעינותיך חוצה, די מעינות שבתורה, איז אתי מר[72] דא מלכא משיחא, ובלשון הרעיא מהימנא[73]: בהאי חבורא דילך .. ספר הזהר יפקון בי׳ מן גלותא ברחמי.

(משיחות ש״פ בשלח תשל״ד, תשכ״ו)

---

72) אגה״ק הידועה דהבעש״ט (נדפסה בס׳ בן פורת יוסף בסופו. כתר שם טוב בתחלתו. ועוד).

73) זח״ג קכד, ב.